

A Cultural Approach to Understanding Social Movements

Saeedeh Amini *

Abstract

A history of societies is always replete with the struggle for power and resistance. Resistance is a multifaceted phenomenon that can be both covert and overt, peaceful and violent. It can manifest as short-lived and temporary collective behavior, quickly forgotten, or it can take on a more institutionalized and organized form as a social movement. This article aims to understand and interpret social movements through a cultural lens by critically reviewing James Jasper's book 'protest: A Cultural introduction to Social Movements'. Accordingly, this article seeks to explore the nature of protests and social movements, the meaning that actors give to these events, the underlying economic and political basis of protests, methods of attracting supporters, and the impact of movements on each other. It will then delve into the book's foundational concepts and other similar concepts, and finally, it will point out the strengths and weaknesses of the book.

Keywords: social movement, moral battery, moral polarization, moral shock, social dilemmas.

Introduction

The book "protest: A Cultural introduction to Social Movements" by James S. Jasper, published in 2014, offers a comprehensive exploration of the cultural dimensions of social movement. Based at the Graduate Center, City University of New York, Jasper brings a wealth of experience in the fields of politics and culture to this study.

* Associated professor of sociology, Allameh Tabataba'i university, Tehran, Iran, samini@atu.ac.ir

Date received: 02/03/2024, Date of acceptance: 18/09/2024

Each chapter begins with a compelling case study, setting the stage for a deeper theoretical analysis. By examining a wide range of movements, from historical events like the Wilkes and Liberty movement and the women's suffrage movement to contemporary examples such as Occupy Wall Street and the American Christian Right, Jasper provides a rich tapestry of social movement. The book systematically explores the nature of protests, the construction of meaning, the role of economic and political structures, recruitment strategies, decision-making processes, and the broader impacts of social movements.

Material and Methods

Social movements emerge at the intersection of three structural spaces: the structural, the conceptual-interpretative, and the performative. (Johnston, 2019: 25)

The structural space: A social movement comprises a network of small and large, adversarial or conciliatory groups and organizations that recruit and mobilize individuals at various levels. Beyond these, there are other significant groups: supporters, stakeholders, and NGOs. Social movements exhibit a networked structure. This intricate structure intertwines the ideological, tactical, and organizational complexities of social movements, connecting components and providing overall coherence. (Ibid: 26)

Social movements are complex amalgamations of diverse groups and individuals. Consequently, the structural and organizational foundations of social movements, when considered as a whole, are typically varied and intricate, interconnected through networks of communication. These networks link activists, informal groups, and spectators who are not yet fully committed to the movement, as well as individuals who may be interested in the movement but have not yet taken action. (Johnston, 2019: 29)"

"meaningful-interpretative space: Social movements are often associated with grand, transformative ideas that provide a unifying framework. Accordingly, the conceptual-interpretative space of movements encompasses ideologies, collective action frames, collective interests, and collective identities (Ibid: 37).

Performative space: By emphasizing the performances of a movement rather than focusing solely on protest events, this perspective aligns with cultural sociology's view of social action as a form of theater. Performances such as street protests, demonstrations, strikes, and marches are highly symbolic; they convey more than just the literal content of chants, slogans, signs, and speeches. Moreover, they are truly performances as they always have an audience: people who observe,

interpret, and respond to what they see, and whose presence influences how the performance unfolds. Viewing social movement protests as performances situates them within a broader communicative context involving a range of actors and audiences. (Johnston, 2019: 24)"

In this article descriptive-critical method has been applied.

Discussion and Results

The content of this work can be critiqued from three primary perspectives: first, the concept of the three spaces of social movements; second, the central concepts of the book; and third, the distinctiveness of this work compared to similar studies in the field of social movements.

Regarding the three spaces of social movements, while the author has made a commendable effort to link the interpretive, structural, and performative spaces, the weight of the analysis leans towards the interpretive space, and a complete balance among the three dimensions has not been achieved. The interpretive section, with its focus on the symbolic dimensions and meaning frames of movements, adds significant appeal to the work and establishes a strong connection between theory and empirical examples. However, in the sections related to the organizational structure of movements and protest performances, deeper dimensions could have been explored. For instance, a more in-depth analysis of intra-organizational networks and their impact on decision-making and collective action could have enriched this part.

In the performance section, although the role of symbolic spaces like Zuccotti Park in Occupy Wall Street is mentioned, a greater variety of performances and symbols used in different movements could have been explored, and a more detailed analysis of how meanings are produced and consumed in these performances could have been provided.

Jasper employs the concepts of moral batteries and social dilemmas in this work. The former refers to the polarized emotional landscape within social movements, categorizing certain emotions as positive and others as negative. This polarized view of emotions in social movements is reinforced by the concept of social dilemmas, which is a central theme of the book. Jasper identifies various forms of social dilemmas, such as the Janus dilemma, the dilemma of Naughty - Nice, and the dilemma of framing, suggesting that individuals often face binary choices within social movements. For instance, the Janus dilemma presents individuals with a

choice between focusing on internal movement matters or engaging external actors. Similarly, the dilemma of Naughty versus Nice poses a choice between adopting risky and disruptive tactics or adhering to familiar, legal, and peaceful tactics.

While this binary logic provides a framework for understanding social movements, it may sometimes oversimplify the complexities of these dynamic phenomena. The realm of social movements is often characterized by a surge of emotions and passions, leading to the spontaneous emergence of new norms and unpredictable behaviors. In such situations, the 'either-or' logic may not be sufficient to capture the multifaceted nature of social movements, as it fails to account for the fluid and emergent qualities of collective action.

Distinction from Other Research: While most studies on social movements focus on their political outcomes, this book pays greater attention to how movements influence each other and their cultural consequences. It consistently emphasizes that movements do not necessarily disappear after achieving some of their goals; rather, their actions may serve as a starting point for other movements, or their associated social changes and failures may fuel further mobilization.

Conclusion

As previously discussed, *A Cultural Approach to Social Movements* is a product of its time, reflecting the global political landscape and a postmodern shift within political sociology, particularly in the study of social movements. Its focus on movements advocating for the rights of the marginalized and its emphasis on cultural elements embody a pluralistic and postmodern perspective, evident both in the theoretical framework and empirical examples.

While the book effectively captures the postmodern turn in political sociology, it falls short in addressing the recent psychoanalytic turn in politics, which is deeply intertwined with culture. The 21st century is the age of bioculture, grounded in the psychology and psychophysics of power. Contemporary studies on social movements cannot afford to ignore this fundamental reality. A renewed emphasis on the psyche, unconscious processes, and the role of anxiety, fear, desire, hysteria, anger, and hatred in shaping political symbols, discourses, and actions is necessary for a more comprehensive understanding of contemporary social movements.

39 Abstract

Bibliography

- Jasper, J. M. (2016). Protest emotions. In J. Goodwin (Ed.), *Social movements and democratization*. Translated by S. Madani. Tehran. Rozane.(in persian)
- Johnston, H. (2019). What is a social movement? Translated by S. Keshavarz & M. Karimi.Tehran. Sales. (in persian)
- Dalla Porta, D., & Diani, M. (2011). An introduction to Social movements: Translated by M. T. Delfarouz .Tehran. Kavir. (in persian)
- Setari, S. (2015). The Birth Of Bioculture In Globecomization Era Towards Psycho Turn In Politics And Creation Of A Psychoanalytic Political Sociology. *Politics quarterlies*. vol 45(3).p: 679-697. (in persian)
- Le Bon, G. (2005).*Psychology of Crowd* .Translated by K. Khosraviha. Tehran: Roshangaran. (in persian)
- Collins, Randal (2001), “Social Movements and the Focus of Emotional Attention”, in: Jeff Goodwin, James M. Jasper, and Francesca Polletta, *Passionate Politics: Emotion and Social Movement*, Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Della Porta, D., & Diani, M. (2015). *The Oxford handbook of social movements*. Oxford: Oxford University Press.
- Janoski,Tomas.Leon Cedric de.Misra,joya.Martin William Issac(2020)*The new handbook of political sociology*, Cambridge University Press
- James M. Jasper (2014) *Protest: A Cultural Introduction to Social Movements*, polity press.
- Melucci, Alberto (1985), “The Symbolic Challenge of Contemporary Movements”, *Social Research*, vol. 52, no. 4, pp. 789-816.
- Melucci, Alberto (1988), “Getting Involved: Identity and Mobilization in Social Movements”, in: B. Klandermans, H. Kriesi, and S. Tarrow (eds.), *From Structure to Action: Comparing Social Movements Across Cultures*, vol. 1, *International Social Movement Research*, Greenwich, CT: JAI Press, pp. 329–48.
- Nandy, Ahsis, Shikha Trivedy, Shail Mayaram, and Achyout Yagnik (1998), *Creating a Nationality: The Ramjanmabhumi Movement and the Fear of the Self*, Delhi, India: Oxford University Press.
- Snow, D. A. et al (2019), “The Framing Perspective on Social Movements: Its Conceptual Roots and Architecture” in Snow, D. A, et al, *Social Movement*, Hoboken, New Jersey: Wiley Blackwell.
- Snow, D. A., Della Porta, D., Klandermans, B., & McAdam, D. (2013). *The Wiley Blackwell encyclopedia of social and political movements*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Snow, D. A., Soule, S. A., & Kriesi, H. P. (2004). *The Blackwell companion to social movements*. Oxford: Blackwell.
- Tarrow, Sidney G. (2011), *Power in Movement, Social Movements and Contentious Politics*, Cambridge: Cambridge University Press

Uba,K(2015) Protest: A Cultural Introduction to Social Movements, European Journal of Cultural and Political Sociology, 2:3-4, 366-368, To link to this article: <http://dx.doi.org/10.1080/23254823.2015.1106922>

درآمدی بر فهم جنبش‌های اجتماعی از منظر فرهنگی

سعیده امینی*

چکیده

تاریخ جوامع همواره مشحون از جدال قدرت و مقاومت است. مقاومت رخدادی چندچهره است که گاه زیستی مخفیانه دارد و گاه چهره‌ای عیان؛ گاه خود را به شیوه‌ای مسالمت‌آمیز آشکار می‌سازد و گاه به شیوه‌ای خشونت‌آمیز. مقاومت گاه در چهره‌ی رفتار جمعی، کوتاه‌مدت و موقتی رخ می‌نماید و زود به بوت‌های فراموشی سپرده می‌شود و گاه به‌صورت نهادینه‌تر و سازمان‌یافته‌تر در قالب جنبشی اجتماعی پا به عرصه می‌گذارد؛ جنبش‌هایی که اهداف و زمینه‌های پیدایش آن‌ها تعیین‌کننده‌ی دامنه‌ی اثرگذاریشان است و راه اصلاح یا انقلاب، ابراز یا محافظت و ... را در پیش می‌گیرند و در این مسیر از ابزارهای متنوعی بهره می‌گیرند که عناصر فرهنگی از مهمترین آنهاست. مقاله حاضر با هدف فهم و تفسیر جنبش‌های اجتماعی با لنز فرهنگی به نقد و بررسی کتاب درآمدی فرهنگی بر جنبش‌های اجتماعی به قلم جیمز جاسپر^۱ نموده است. نویسنده در این اثر مفاهیم نوینی را در عرصه فرهنگ جنبش خلق کرده است و تلاش نموده به دوراهی‌ها و معضلاتی پردازد که جنبش‌های اجتماعی در فرایند بسیج با آن مواجه می‌شوند. بر این اساس مقاله حاضر درصدد است با مرور اثر به ماهیت اعتراض‌ها و جنبش‌های اجتماعی و معنا بخشی به این رخدادها توسط کنشگران پرداخته و زیربنای اقتصادی و سیاسی اعتراض‌ها و شیوه‌های جذب هوادار و تاثیر جنبش‌ها بر یکدیگر را مطرح کند. سپس به مفاهیم زیربنایی کتاب و سایر مفاهیم مشابه پرداخته و در نهایت به نقاط قوت و ضعف اثر اشاره کند.

کلیدواژه‌ها: جنبش اجتماعی، قطبیت اخلاقی، شوک اخلاقی، دوراهی‌های اجتماعی.

* دانشیار گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران، samini@atu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۱۲، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۲۷

۱. مقدمه

جنبش‌های اجتماعی نیروهای کلیدی تغییرات اجتماعی در جهان مدرنند. هر چند همه تغییرات را به نمی‌توان به آنها نسبت داد. اما در بین تغییرات اجتماعی، جنبش‌های اجتماعی منحصر به فردند چون مردم غالباً به شیوه‌ای هدفمند به جنبش‌ها می‌پیوندند. برخی از جنبش‌ها مبین تلاش شهروندان برای تحقق جهانی عادلانه‌ترند، برخی دیگر جلوه عیان خشم فروخورده یا ناراضی‌انی انباشته شده‌اند. برخی چون جنبش‌های معطوف به هنجار درصدد اصلاح‌اند و بعضی دیگر نظیر جنبش‌های معطوف به ارزش به دنبال تغییر بنیادین و در انداختن طرحی نو برای جامعه فعلی‌اند و هر یک با استراتژی‌ها و تاکتیک‌های منحصر به فرد خویش برای تحقق اهداف جنبش تلاش می‌کنند. این تاکتیک‌ها گاه چهره‌ای مسالمت‌آمیز و زمانی جلوه‌ای خشونت‌آمیز دارند که کاربست آنها تابع حجم و شدت ناراضی‌انی شهروندان است. جنبش‌ها همیشه ره تغییر نمی‌پویند بلکه گاه جامعه محافظه‌کاری بر تن می‌کنند و خصلت مقاومتی را اتخاذ می‌کنند. اما ویژگی بارز همه جنبش‌ها، خرد یا کلان‌اثرگذاری در طول تاریخ است. بنابراین درک جامعه معاصر و فهم آینده پیش‌رو منوط به شناخت جنبش‌های اجتماعی و مطالعه محققانه و علمی آنهاست. جامعه جهانی در سال‌های اخیر طیف متنوع و وسیعی از جنبش‌های بزرگ و کوچک را شاهد بوده است.

انقلاب‌های دیجیتال عربی، خشمگین‌های اسپانیا و تسخیر وال استریت در سال ۲۰۱۱ فصل‌نویسی از جنبش‌های اجتماعی را نوید دادند که پس از جنبش‌های اجتماعی جدید با شیوه متفاوت بسیج‌پا به عرصه گذاشتند و عنوان جنبش‌های شبکه‌ای گرفتند. دیری نپائید که در سال ۲۰۱۸ جنبش جلیقه زردهای پاریس از راه رسید و همچون انقلاب‌های رنگی نماد جلیقه زرد را به عنوان نشانه اعتراض برگزید. این جنبش با اثرپذیری از جنبش‌های سال ۲۰۱۱، با اتکاء به پلتفرم‌هایی نظیر فیسبوک بر هواداران خود افزود و شنبه‌های ناآرامی را برای شهر پاریس رقم زد، هرچند در هفته پنجم اعتراضات، جنبش کمی آرام یافت اما مجدداً پس از طی چند هفته تازه نفس‌تر از گذشته به عرصه آمد.

با گذشت کمتر از دو سال خبر درگذشت مظلومانه جورج فلویید به دست پلیس آمریکا شوک اخلاقی وسیعی ایجاد کرد و در صدر اخبار جهان قرار گرفت. معترضین نخست در ایالات متحده و سپس در بسیاری از کشورهای اروپایی خواهان محاکمه و مجازات پلیس بودند. آنچه در ایالات متحده سال ۲۰۲۰ در دوران ریاست جمهوری دونالد ترامپ رخ داد یادآور جنبش حقوق مدنی آمریکا (۱۹۵۵-۱۹۶۸) بود که سیاهپوستان برای رفع تبعیض نژادی اقدام کردند. ناآرامی‌های ۱۴۰۱ ایران و پیشتر از آن ناآرامی‌های اواخر دهه ۸۰ و

درآمدی بر فهم جنبش های اجتماعی از منظر فرهنگی (سعیده امینی) ۴۳

دهه ۹۰ نیز جامعه ایران را با مسائل عدیده ای مواجه ساخت. بر این اساس نقد و بررسی آثاری پیرامون جنبش های اجتماعی ضروری به نظر می رسد و مطالعه آثاری پیرامون جنبش های اجتماعی توسط محققان و دانشجویان حوزه های جامعه شناسی و علوم سیاسی و آشنایی با چشم اندازهای نوین این عرصه به فهم کنش های جمعی در عرصه جهانی و جامعه ایرانی مدد می رساند. مقاله حاضر سه هدف را دنبال می کند؛ نخست، مروری بر کتاب و معرفی آن دوم، پرداختن به مفاهیم زیربنایی کتاب و سایر مفاهیم مشابه و نیز بستر تکوین اثر و در نهایت بیان نقاط قوت و ضعف آن

۲. مروری بر محتوای اثر

کتاب درآمدی فرهنگی بر جنبش های اجتماعی در سال ۲۰۱۴ به قلم جیمز اس جاسپر نگاشته شده است. او از سال ۲۰۰۷ در مرکز تحصیلات تکمیلی دانشگاه سیتی نیویورک مشغول فعالیت علمی در حوزه سیاست و فرهنگ است و حوزه علاقمندی وی ابعاد فرهنگی و عاطفی جنبش های اجتماعی است. از آنجا که اثر حاضر «درآمدی فرهنگی» است، لذا انتظار نمی رود کتاب پوشش جامعی از تحقیقات فعلی در مورد جنبش های اجتماعی ارائه دهد. در عوض، کار دایره المعارف های اخیر و محققان جنبش های اجتماعی مانند دلاپورتا و دیانی، ۲۰۱۵؛ اسنو، دلا پورتا، کلاندرمنز، و مک آدام، ۲۰۱۳؛ اسنو، سوله، و کریسی، ۲۰۰۴ را تکمیل می کند. (اوبا، ۲۰۱۵)

نویسنده در طراحی و تنظیم فصول کتاب به شیوه خلاقانه ای هر فصل را با یک مثال آغاز می کند و ابتدا داستان جنبشی را روایت می کند و سپس با اتکاء به لنز نظری مصادیق را در جنبش مذکور و سایر جنبش های مشابه واکاوی می کند. در اثر حاضر، نویسنده سعی کرده تا جنبش های تاریخی مهمی نظیر ویلکس و آزادی (Wilkes and Liberty) و جنبش زنان را با تلاش های اخیر مثل جنبش وال استریت، جنبش جناح راستی حقوق مسیحیان آمریکا و تلاش برای رخداد انقلاب مصر ترکیب کند.

مطالب کتاب از نظم منطقی پیروی می کنند. ابتدا چستی اعتراض ها و جنبش های اجتماعی مطرح می شود. سپس شیوه های متعدد تحمیل معنی انسان ها به جهان شان بررسی می گردد. در گام بعدی، تأثیر زیربنای اقتصادی و سیاسی بر رخداد اعتراض ها بیان می گردد. فصول ۴ تا ۶ به این مسئله می پردازد که چگونه جنبش ها اعضای جدید را به خدمت می گیرند، به قدیمی ها انگیزه می دهند و تصمیم گیری می کنند. فصل ۷ به این

می‌پردازد که چگونه معترضان سایر بازیگران را در اعتراض درگیر می‌کنند و فصل ۸ به بُرد و باخت‌ها و سایر تأثیرات معترضان بر جهان امروز می‌پردازد.

جاسپر در فصل اول چستی اعتراض‌ها و جنبش‌های اجتماعی با مثال جنبش ویلکس مطالعه خود را شروع می‌کند و تلاش می‌کند بین عناصر و مکانیسم‌های درونی جنبش با واقعیت پیوند برقرار کنند. در این راستا مصادیقی از آن را در جنبش ویلکس برای مخاطب نمایان می‌سازد. در این فصل او درصدد است تا نشان دهد جنبش‌های اجتماعی نوین از چه کانال‌ها و ابزارهایی برای پیام‌رسانی به مخاطبان استفاده می‌کنند. به بیان نویسنده "این مخاطبان به‌طور خاص شامل اعضای بالقوه و بالفعل جنبش، قانون‌گذاران، سایر نمایندگان دولت و رسانه‌ها هستند" (p.24). جنبش‌ها با فرموله کردن دیدگاه‌های اخلاقی و به شیوه رتوریک به دنبال اقناع مخاطبانند اما این تمام ماجرا نیست بلکه به زعم جاسپر "اجبار، پول و کلمات سه ابزاری‌اند که مردم در تعاملات استراتژیک خود آن‌ها را به‌کار می‌برند، خواه زمانی که پای معاملات تجاری در میان است، و خواه زمانی که مسئله‌ی جنگ، سیاست و اعتراض مطرح است" (p.24). جنبش‌ها علاوه بر کاربست ابزارهای رتوریک به نیروی اجبار هم متوسل می‌شوند که عنصر زور در آشکالی خشونت‌آمیز و غیرخشونت‌آمیز پدیدار می‌شود. در نهایت نویسنده روایتی از نظریه‌های ساختاری، تاریخی و روانشناسی ارائه می‌دهد و به این جمع‌بندی می‌رسد که "همه‌ی نظریه‌های جنبش‌های اجتماعی به این نتیجه رسیده‌اند که معناهای فرهنگی سزاوار داشتن جایی در تحلیل‌هایشان هستند" (p.34). سرانجام او بر عنصر تفسیر در جریان جنبش‌های اجتماعی تأکید می‌کند که این مسئله هم برای کنشگران و معترضین و هم برای سیاستمداران و مدیران کارخانه‌ها و افسران پلیس صادق است.

به زعم وی "این نوع تفسیر قلب‌تپنده فرهنگ است؛ از طریق تفسیر است که ما دائماً معنایی را به جهان تحمیل می‌کنیم" (p.34). در فصل دوم به سازوکارهای تفسیر معانی می‌پردازد و عناصر حامل معانی را بیان می‌کند و این امر را از خلال فراز و فرود جنبش زنان پی می‌گیرد. نویسنده در این بخش به معانی فرهنگی، مظاهر فیزیکی و استعاره‌ی آن و به نمود آن در کنش متقابل و در ظواهر بدن می‌پردازد. همچنین بحث شخصیت‌ها و حافظه جمعی مطرح می‌شود. جاسپر به مفهوم حامل‌های فیزیکی (Physical carriers) اشاره می‌کند. به زعم وی

درآمدی بر فهم جنبش های اجتماعی از منظر فرهنگی (سعیده امینی) ۴۵

معانی تنها در فضای اطراف ما معلق نمی مانند، بلکه اشکال فیزیکی به خود می گیرند.....
خطابه ها، نامه ها، آگهی ها، دیوارنگاره ها، نقاشی ها، پنجره های شیشه ای رنگین، آیین ها،
رژه رفتن و کنش های دیگری از قبیل کلمات درون یک کتاب یا روزنامه و یا وبسایت،
همه و همه می توانند در نقش حاملان معانی ظاهر شوند. (p.36)

علاوه بر این گرافیتی ها، موسیقی و هنرهای نمایشی نیز معانی متفاوتی را در قالب
آواها و حرکات بدنی نشان می دهند. حاملان فیزیکی در پیوند با حاملان تمثیلی (Figurative
Carriers) قرار می گیرند.

معنایی که این حاملان فیزیکی منتقل می کنند، خود با فرم های تمثیلی متنوعی نیز
درهم تنیده است که قصد جلب توجه مخاطب یا اثرگذاری بر او را دارند. این فرم ها
باعث می شوند که معانی فرهنگی از سطح صرفاً فهم پذیر فراتر رفته و طنین و شدتی
ملموس پیدا کنند.

گفته های اخلاقی، ضرب المثل ها، شعارها، هویت های جمعی، روایت ها، شخصیت
ها در زمره حاملان تمثیلی هستند.

شخصیت ها از معانی تمثیلی کلیدی در داستان ها محسوب می شوند، بدون پرداختن
به نقش افراد شرور و قربانیان، به سختی می توان دغدغه ای را نسبت به مشکلی
اجتماعی ایجاد کرد. همچنین نمایش خود در نقش قهرمان ماجرا، روندی کارگشا برای
جنبش های اجتماعی محسوب می شود (p.42)

در فصل حاضر به حافظه جمعی اشاره شده است که یکی از زمینه های پویای
مطالعاتی در حوزه جنبش های اجتماعی است. به واسطه حافظه جمعی گذشته زنده نگه
داشته و باز تفسیر می شود. "مکان ها و رخداد های تاریخی می توانند درست به اندازه ی
کتاب ها و نقاشی های دیواری، در خود حامل معنی باشند". (p.47) همچنین نویسنده در
ادامه فصل به نقش عواطف در جنبش های اجتماعی می پردازد. عواطف متقابل
(Reciprocal emotion) و عواطف مشترک (Shared emotion) در زمره مهمترین عواطف
جنبشی اند. عواطف متقابل حس وفاداری درون گروهی بین اعضای یک جنبش و عواطف
مشترک بین مشارکت کنندگان جنبش و افراد خارج از آن پدید می آید و در تلاش برای
جذب متحدان بالقوه است.

در فصل سوم نویسنده درصدد ترسیم زمینه ها و بسترهای انتقال معانی یا انسداد آنها در
جریان جنبش های اجتماعی است. در این مجال او به این پرسش پاسخ می دهد که چه

زیرساخت‌ها و بسترهایی به کمک جنبش‌های اجتماعی می‌آیند و یا مانع از رخداد آن می‌شوند. به زعم نویسنده

جنبش‌ها تلاش زیادی می‌کنند تا با جمع‌آوری پول، ایجاد شبکه‌ها و سازمان‌های جدید، ایجاد متحدان سیاسی، جلب توجه رسانه‌ها و حتی دخالت در بازار، مکانیسم‌های ساختاری را تغییر دهند. از سوی دیگر مخالفان آن‌ها، با ایجاد و انتقال معانی، سعی می‌کنند جلوی آن‌ها را بگیرند. (p.66)

آنچه تاکنون مطرح شد شیوه‌های مختلفی است که معترضین با توسل به آن‌ها، به دنبال اثرگذاری هستند. اما در فصل چهارم دغدغه نویسنده جذب هوادار توسط جنبش‌هاست. او با طرح مفهوم شبکه و تنظیم چارچوب (Frame alignment) و فرایند چارچوب‌سازی (Framing) جذب افراد تازه نفس به جنبش را تحلیل می‌کند. به بیان نویسنده "جنبش‌های اجتماعی شبکه‌های خود را می‌سازند و اگر فردی به‌تنهایی در تظاهرات شرکت کند، خیلی زود افرادی را پیدا می‌کند تا با آن‌ها گفت‌وگو کند، چون مردم از شرکت‌کنندگان جدید استقبال می‌کنند." (p.69) او به طرح مفهوم شوک‌های اخلاقی می‌پردازد و یکی از زمینه‌های پیوستن افراد به جنبش‌ها را همین عامل می‌داند. "کنشگران تلاش می‌کنند تا با انتشار تصاویری ناراحت‌کننده از رنج‌ها یا داستان‌های ظلم و ستم، تحولات اخلاقی ایجاد کنند." (p.71) همچنین طی فرایند چارچوب‌سازی مقصران اصلی معرفی می‌شوند و دائماً احساس تهدید و ضرورت مقابله با آن ترویج می‌شود. اما آنچه اهمیت دارد اعتماد مردم به سازمان‌دهندگان جنبش‌هاست که آن‌ها را در جنبش ماندگار می‌سازد. فصل پنجم با جنبش مربوط به حقوق دالیت‌ها آغاز می‌شود و بر عکس فصل پیشین که به مکانیسم‌های پیوستن افراد به جنبش اشاره داشت، این بخش ناظر به مکانیسم‌هایی است که مردم را از جنبش رویگردان می‌کند. به بیان جاسپر

کسانی که عضو شده‌اند، باید به‌طور منظم تعهدشان را قوت بخشند، زیرا همیشه درخواست‌های رقیب برای زمان و پول وجود دارد. همان فرایندهای احساسی که در ابتدا آن‌ها را درگیر کرده بود، ممکن است آن‌ها را رویگردان کند، اما عوامل دیگری نیز در این انصراف مؤثرند. حضور در اولین تظاهرات همیشه هیجان‌انگیز است، اما مهم حضور مردم در صدمین تظاهرات است.

افول جنبش از مباحث مهم این فصل است و به بیان نویسنده

درآمدی بر فهم جنبش های اجتماعی از منظر فرهنگی (سعیده امینی) ۴۷

جنبش ها با انواع شیوه ها افراد تازه وارد را جذب و قدیمی ها را حفظ می کنند، اما گاهی جنبش به مرحله ای می رسد که هیچ یک از این ها کارساز نیست. جنبشی ممکن است در مواجهه با سرکوب یا گاهی اوقات به دلیل یک پیروزی بزرگ، به سرعت روبه افول رود، یا ممکن است به آرامی و به طرز دلسردکننده ای افت کند، به طوری که افراد یکی پس از دیگری، در رخداد بعدی حاضر نشوند. لذت اعتراض کاهش می یابد و هویت های جمعی چندپاره می شوند و هیجان خود را از دست می دهند؛ سازمان ها را که می مانند و همه ی مکانیسم هایی که اعتراض را حفظ می کنند، شروع به معکوس شدن می کنند. (p.86)

فصل ششم با جنبش عدالت جهانی آغاز می شود و تاکتیک های تصمیم گیری یا عدم آن رکن مهم این فصل است که عوامل اثرگذار بر این فرایند نیز لحاظ شده است. به زعم جاسپر

برخی گروه ها تمایل دارند به مکانیسم های بوروکراتیک تکیه کنند، درحالی که برخی دیگر سعی می کنند انعطاف پذیری و خلاقیت خود را حفظ کنند. برخی به دموکراسی درونی وفادارترند و آن را نه تنها به عنوان یک هدف، بلکه به عنوان راهی برای حفظ گشودگی انعطاف پذیر در برابر امکان های استراتژیک می دانند. (p.92)

فصل هفتم با انقلاب مصر آغاز می شود و نویسنده در خلال تحولات مصر درصدد است تا نشان دهد، بازیگران در توالی پیچیده ای از پیش بینی ها، اقدامات، ضد اقدامات، و توها، اتحاد، عملکرد شخصیت های مهم، ایجاد نمادها و ... به سمت یکدیگر جذب می شوند و تصمیمات و اقدامات لازم را انجام می دهند. به زعم جاسپر

این بازی های استراتژیک عواطف و حساب گری، اغوا و تهدید، اجبار و اقناع را با هم می آمیزد. آن ها همیشه پیچیده اند اما تعیین می کنند که کدام یک از بازیگران به آنچه می خواهند می رسند، کدام یک بازنده می شوند، کدام یک به طور کامل حذف می شوند، کدام یک برای رقابت بعدی دوام می آورند. (p.97)

فصل پایانی کتاب با جنبش حقوق حیوانات آغاز می شود و محوری ترین بحث فصل حاضر برد و باخت جنبش هاست. به زعم نویسنده. "جنبش ها همه ی چیزهایی را که مطالبه می کنند و آرزوی آن ها را دارند، به دست نمی آورند. فقط تعداد اندکی به هدف اصلی خود می رسند و برخی دیگر صرفاً به اهداف جزئی خود دست می یابند." (p.116)

۳. تکوین جنبش اجتماعی از ساختار تا معنا

جنبش اجتماعی در تلاقی سه فضای ساختاری، فضای مفهوم‌پردازانه - تفسیرگرایانه و فضای مرتبط با پرفورمنس‌ها تکوین می‌یابد. (جانستون، ۱۳۹۸: ۲۵). مرور پیشین اثر جاسپر نشان داد که در بین این سه فضا تاکید وی بر فضای تفسیری و پرفورمنس است و هرچند در اثرش به وجه ساختاری نیز می‌پردازد اما بعد ساختاری تحت لوای دو منظر دیگر است.

فضای ساختاری: یک جنبش اجتماعی از گروه‌ها و سازمان‌های کوچک و بزرگ ستیزه‌جو یا اهل مدارایی تشکیل می‌شود که افراد را در درجات مختلف برای مشارکت در هم ادغام و سپس برای کنش بسیج می‌کنند. اما به‌غیر از آن‌ها، گروه‌های مرتبط دیگری نیز وجود دارند که مهم‌اند: گروه‌های حامی، گروه‌های ذی‌نفع، و سمن‌ها. جنبش‌های اجتماعی یک ساختار شبکه‌ای دارند. این ساختار پیچیدگی‌های ایدئولوژیک، تاکتیکی و سازمانی جنبش‌های اجتماعی را به هم پیوند می‌زند، اجزا را به یکدیگر متصل می‌کند و انسجامی کلی به آن‌ها می‌بخشد (همان: ۲۶). جنبش‌های اجتماعی آمیزه‌ی پیچیده‌ای از گروه‌ها و افراد متکثرند. از این‌رو، بنیان‌های ساختاری و سازمانی جنبش‌های اجتماعی، اگر به‌مثابه‌ی یک کل در نظر گرفته شوند، معمولاً متنوع و پیچیده‌اند و در قالب شبکه‌های ارتباطی با هم مرتبط می‌شوند؛ شبکه‌هایی میان سجاها، گروه‌های غیررسمی و تماشاگرانی که هنوز کاملاً به جنبش متعهد نیستند و همچنین افرادی که ممکن است به جنبش علاقه‌مند باشند، اما هنوز برای آن کنشی انجام نداده‌اند. (جانستون، ۱۳۹۸: ۲۹)

فضای مفهوم‌پردازانه - تفسیرگرایانه: جنبش‌های اجتماعی با ایده‌های بزرگ و تغییرمحور شناخته می‌شوند؛ ایده‌هایی که برای آن‌ها کلیتی یکپارچه به ارمغان می‌آورد. بر این اساس، فضای مفهوم‌پردازانه - تفسیرگرایانه‌ی جنبش‌ها شامل ایدئولوژی‌ها، چارچوب‌های کنش جمعی، منافع جمعی و هویت‌های جمعی است (همان: ۳۷). برخی ایدئولوژی‌ها پیچیده، جامع و به‌شدت مدون‌اند. ایدئولوژی مارکسیسم - لنینیسم برای بلشویک‌ها در شوروی سابق، مائوئیسم در چین، یا اسلام شیعی در جریان انقلاب اسلامی همین حکم را دارند.

چارچوب‌های کنش جمعی وجه دیگر تفسیرگرایانه‌ی جنبش‌هاست، چارچوب‌های کنش جمعی بر ایند فعالیت چارچوب‌سازی در میدان جنبش اجتماعی هستند. آن‌ها مجموعه‌ی نسبتاً منسجمی از باورها و معانی کنش‌محور هستند که به فعالیت‌ها و

درآمدی بر فهم جنبش های اجتماعی از منظر فرهنگی (سعیده امینی) ۴۹

کمپین های جنبش اجتماعی مشروعیت می بخشند و از آن الهام می گیرند. (اسنو و دیگران، ۲۰۱۹: ۳۹۴).

چارچوب ها به تنهایی فرهنگی ستیز را شکل نمی دهند، بلکه برساخت هویت و عواطف به مثابه ی دو مؤلفه در مسیر تکوین، آن را همراهی می کنند (تارو، ۲۰۱۱: ۱۴۳). جنبش ها هویت های جمعی را تعریف، متبلور و برساخت می کنند. با آغاز کار آلبرتو ملوچی (۱۹۸۸)، محققان به طور فزاینده ای هویت ها را نه به عنوان جزء «ذاتی» کنش جمعی، بلکه به عنوان مجموعه ای برساخت شده از سازوکارهای مرزی می دانند که «ما» که هستیم، «آنها» که هستند، و مرزهای بین آنها را تعریف می کنند. (نندی و همکاران، ۱۹۹۸).

هرچند بیشتر فرایند معناسازی شناختی و ارزیابانه است، یعنی شناسایی ناملایمات و تبدیل آن ها به ادعایی علیه دیگران مهم است، اما برای حفظ همبستگی بین کنش گران و تبدیل ادعاها به کنش، باید عواطف وارد عمل شوند. در کانون کنش های جمعی، دو نوع احساس قرار دارد: احساس خشم به بیرون و احساس وفاداری به درون. گروهی از احساسات منجر به پیوستن فرد به گروه های اعتراضی یا حتی تأسیس آنها می شوند، و گروه دیگری از احساسات مشوق کنش جمعی اند و گروه را دور هم نگه می دارند (جاسپر، ۱۳۹۵: ۱۱۶). برخی از این احساسات خلق شده درون جنبش «متقابل» خوانده می شوند. این عواطف به احساسات جاری مشارکت کنندگان نسبت به یکدیگر مربوط می شوند. نوع دیگری از احساسات، احساسات به اشتراک گذاشته شده اند. این احساسات معطوف به بیرون اند و تأثیری هستند که احساسات گروهی بر سایر افراد و گروه های بیرون از جنبش می گذارند. این دو سنخ از احساسات هرچند از هم متمایزند، اما یکدیگر را تقویت می کنند و بدین ترتیب، فرهنگ یک جنبش را می سازند. هر دوی آنها به تحکیم اتحاد در یک گروه اعتراضی منجر می شوند. آنها منابع کلیدی هویت یابی یک جنبش اند (همان: ۱۳۲).

به زعم کالینز گروهی که از نظر عاطفی منسجم است، معیارهای درست و غلط خود را ابداع می کند. بهترین ها کسانی هستند که به گروه تعلق دارند و در جهت خدمت به گروه، از خودخواهی های فردی خود صرف نظر می کنند. برعکس، کسانی که خارج از گروه اند و در بدترین حالت در مقابل آن قرار می گیرند، به لحاظ اخلاقی، برچسب نالایق، شیطان صفت یا نامرد می خورند (کالینز، ۲۰۰۱: ۲۸).

گاهی آنچه سبب می شود افراد از خودخواهی های فردی بگذرند، منافع جمعی است که خصلت ذهنی دارد (جانستون، ۱۳۹۸: ۳۷). عنصر کلیدی دیگر بُعد تفسیرگرایانه ی

هویت جمعی است که منافع جمعی را متعادل می‌کند و گاه بر آن فائق می‌آید. ترکیبی از عوامل اقتصادی و فرهنگ مقوم جنبش‌هاست. در جنبش‌های اجتماعی معاصر، هویت جمعی بر منافع جمعی غلبه دارد (جانستون، ۱۳۹۸: ۴۴).

فضای پرفورمنس: تأکید بر پرفورمنس‌های یک جنبش به‌جای تمرکز بر رویدادهای اعتراضی، در ادامه‌ی مسیر جامعه‌شناسی فرهنگی است که به کنش اجتماعی به‌مثابه‌ی نوعی تئاتر می‌نگرد. پرفورمنس‌ها نظیر اعتراضات خیابانی، تظاهرات، اعتصابات و راهپیمایی‌ها به‌شدت نمادین‌اند؛ بدین معنا که چیزی فراتر از محتوای آوازه‌ها، شعارها، پلاکاردها و سخنرانی‌ها را بیان می‌کنند. علاوه‌براین، آن‌ها به‌معنای واقعی کلمه پرفورمنس‌اند، چون همواره تماشاگرانی دارند: کسانی پرفورمنس‌ها را تماشا می‌کنند، آنچه را که می‌بینند تفسیر می‌کنند و براساس تفسیرشان کنش نشان می‌دهند و حضورشان بر چگونگی نمود پرفورمنس‌ها تأثیرگذار است. نگاه به اعتراضات جنبش اجتماعی به‌مثابه‌ی نوعی پرفورمنس، آن را در بستر ارتباط کاملی از کنش‌گران و انواع مخاطبان قرار می‌دهد (جانستون، ۱۳۹۸: ۲۴).

اهمیت تأثیر جنبش‌ها در زندگی بشر سبب شده است تا مطالعات جنبش‌های اجتماعی نیز مسیر پرفرازونشیبی را طی کند و اندیش‌ورزان و نظریه‌پردازان این حوزه، وجوهی از این پدیده را برجسته ساخته و به آن پردازند.

۴. تطور مطالعات نظری جنبش‌های اجتماعی

در تاریخ‌نگاری مطالعات اعتراضات، در یک‌سو محققانی نظیر لوبن (۱۳۸۴) کنش‌های جمعی اعتراضی را به‌مثابه‌ی رویدادهای غیرعادی تصور می‌کردند که از اساس غیرعقلانی‌اند. در همین‌سوی خط، رویکرد مرتبط دیگری وجود داشت که این رویدادها را به‌مثابه‌ی بازتابی از آسیب‌شناسی جمعی، انحراف یا ازهم‌گسیختگی اجتماعی مفهوم‌پردازی می‌کرد؛ عللی که سبب بی‌ثباتی و آمادگی روانی می‌شود و نهایتاً مردم را به مشارکت در جنبش سوق می‌دهد. اگر یک جامعه نتواند فرصت‌هایی را برای شهروندان فراهم کند یا این‌که نتواند آن‌ها را از لحاظ مدنی و اخلاقی یکپارچه سازد، آن‌گاه عصبانیت، سرخوردگی و پرخاشگری به‌وجود می‌آید و طغیان جمعی اعتراضی رخ می‌دهد. در سوی دیگر این خط، هنگامی که خشونت و اخلال‌گری ستیزه‌جویانه نیز اتفاق می‌افتد، می‌توان آن را صرفاً به‌مثابه‌ی تاکتیک‌های هدفمند برای تحقق اهداف جمعی یا واکنش‌های عقلایی به تحولات

نوظهور نگرینست. از این منظر، جنبش اجتماعی به این دلیل اتفاق می‌افتد که مردم مطالبات کاملاً عقلانی و قابل فهمی از مسئولان غیرپاسخ‌گو دارند یا از منافع خود در برابر گروه‌های دیگر دفاع می‌کنند (جانستون، ۱۳۹۸: ۵۴). بر این اساس، در تحلیل جنبش‌های اجتماعی، چهار دیدگاه مسلط با عنوان دیدگاه‌های رفتار جمعی، بسیج منابع، فرایند سیاسی و جنبش‌های اجتماعی جدید مطرح می‌شوند که مبنای فکری و اندیشه ورزی جاسپر در اثر حاضر هستند.

مکتب رفتار جمعی که در کنش متقابل نمادین ریشه دارد، برای معنایی که بازیگران به ساختارهای اجتماعی نسبت می‌دهند اهمیت خاصی قائل است و معتقد است که هرچه وضعیت‌های فراروی افراد از ساختمندی کمتری برخوردار باشند، این بُعد معنایی اهمیت بیشتری خواهد داشت. هنگامی که نظام‌های ارزشی موجود بنیان محکمی برای کنش اجتماعی ایجاد نکنند، هنجارهای جدیدی ظهور می‌کنند که وضعیت موجود را نادرست دانسته و توجهی برای کنش فراهم می‌نمایند. رفتار جمعی به‌عنوان فعالیتی خارج از تعاریف اجتماعی سنتی زاده می‌شود و فراتر از هنجارهای فرهنگی و روابط اجتماعی به‌سامان است (دلاپورتا و دیانی، ۱۳۹۰: ۱۹).

از دیدگاه مکتب رفتار جمعی، ریشه‌ی پیدایش جنبش‌های اجتماعی، همزیستی نظام‌های ارزشی متعارض و گروه‌هایی است که با یکدیگر برخورد می‌کنند. این نظام‌های ارزشی و گروه‌های اجتماعی، عناصر ممیزه‌ی حیات اجتماعی تلقی می‌شوند. در این مکتب، تغییرات ساختار اجتماعی و نظم هنجاری، در چارچوب یک فرایند تکامل فرهنگی تفسیر می‌شوند؛ فرایندی که طی آن ایده‌های جدیدی در اذهان ظهور می‌کنند. وقتی هنجارهای سنتی دیگر نمی‌توانند ساختار رضایت‌آمیزی برای رفتار ارائه دهند، فرد مجبور است نظم اجتماعی را از طریق اشکال گوناگون سازگاری به چالش بکشد. یک جنبش اجتماعی وقتی پدید می‌آید که احساس نارضایتی فراگیر می‌شود و نهادهایی که از انعطاف‌پذیری کافی برخوردار نیستند، نمی‌توانند به احساس آن نارضایتی فراگیر پاسخ دهند (دلاپورتا و دیانی، ۱۳۹۰: ۲۰). در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰، پژوهشگران مکتب رفتار جمعی انبوه خلق (Crowd) جنبش‌ها و هراس‌ها (panic) را مورد بررسی قرار دادند. این موضوع دو پیامد داشت: از یک طرف، بسیاری از پژوهشگران رویکرد رفتار جمعی جنبش‌ها را پدیده‌هایی معنادار و هدفمند تعریف کردند، اما توجه آن‌ها بیشتر به پوشش‌های غیرقابل انتظار معطوف بود تا استراتژی‌های سازمانی آگاهانه یا استراتژی‌هایی

که به وسیله‌ی بازیگران طراحی شده‌اند. از طرف دیگر، آن‌ها با تمرکز بر تحلیل تجربی رفتار، غالباً به توصیف واقعیت محدود می‌شدند و به ریشه‌های ساختاری منازعات توجه زیادی نمی‌نکردند. تحلیل کنش جمعی به مثابه‌ی رفتار عقلانی پاسخ به نقیصه‌ی اول، و رویکرد جنبش‌های اجتماعی جدید پاسخ به نقیصه‌ی دوم است. (دلاپورتا و دیانی، ۱۳۹۰: ۲۰)

در حالی که برداشت تعامل‌گرایان در مکتب رفتار جمعی، بر نقش جنبش‌های اجتماعی در ایجاد ارزش‌ها و معنای جدید تأکید می‌کند، نظریه‌های کارکردگرایانه‌ی رفتار جمعی نیز جنبش‌های اجتماعی را بازیگرانی غیرعقلانی می‌دانند و کنش جمعی را محصول کژکارکردی‌های نظام اجتماعی تلقی می‌کنند. بنابراین، کنش جمعی در حد یک رفتار واکنشی فاقد عقلانیت استراتژیک تنزل داده می‌شود (همان: ۲۱).

در اواخر دهه‌ی ۱۹۶۰ و اوایل دهه‌ی ۱۹۷۰ که تعداد تحقیقات متمرکز بر جنبش‌های اجتماعی رشد چشمگیری کرده بود، گروه‌های مهمی از پژوهشگران جنبش‌های اجتماعی، حول مفاهیم نظری گرد هم جمع شدند. در جامعه‌شناسی، این محققان عبارت بودند از ویلیام گمسون، چارلز تیلی، آنتونی اوبرشال، جان مک‌کارتی، زالد لافلند، جو فریمن و گری مارکس. (جانستون، ۱۳۹۸: ۶۷).

این گروه از نظریه‌پردازان که به نظریه پردازان بسیج منابع معروفند، مانند نظریه‌پردازان رویکرد رفتار جمعی، جنبش‌های اجتماعی را عامل تغییر تلقی می‌کنند، با این تفاوت که این جنبش‌ها را در فعالیت‌های عادی نظام نیز بازیگران عمده‌ای می‌دانند. بنابراین، تعریف جنبش‌های اجتماعی به عنوان بازیگران آگاهی که انتخاب‌های عقلانی (Rational Choices) انجام می‌دهند، یکی از مهم‌ترین نوآوری‌های رویکرد بسیج منابع است. اما چنین توصیفی از جنبش‌های اجتماعی، آماج چندین انتقاد قرار گرفته است. رویکرد فوق به غفلت از منابع ساختاری منازعه و منافع خاصی که بازیگران اجتماعی برای کنترل آن‌ها بسیج می‌شوند، متهم شده است. همچنین این رویکرد به خاطر تأکید بر منابع تحت اختیار تعداد اندکی از فعالان سیاسی و غفلت از توانایی بالقوه‌ی محروم‌ترین گروه‌های اجتماعی برای سازماندهی خود مورد انتقاد قرار گرفته است. در نهایت، این انتقاد به رویکرد بسیج منابع وارد شده است که هنگام تبیین کنش جمعی، در مورد عقلانیت آن اغراق می‌کند و نقش احساسات را نادیده می‌گیرد (دلاپورتا و دیانی، ۱۳۹۰: ۲۳-۲۴). به نظر می‌رسد تأکید جاسپر در آثارش بر نقش احساسات و عواطف در جنبش‌های اجتماعی در جهت نقد و جرح و تعدیل

درآمدی بر فهم جنبش های اجتماعی از منظر فرهنگی (سعیده امینی) ۵۳

دیدگاه فوق است. او در کتاب درآمدی فرهنگی بر جنبش های اجتماعی هر چند تلاش می کند مهمترین عناصر فرهنگی را در جریان جنبش های اجتماعی شناسایی کند اما در سایر آثارش به طور خاص تر بر برخی از این وجوه تاکید بیشتری دارد. او در کتاب عواطف اعتراض (The emotion of protest, 2018) به بعد عاطفی اعتراض ها می پردازد و با تفصیل بیشتری نسبت به اثر حاضر از عواطف و احساسات در جریان اعتراضات سیاسی و مدنی سخن می گوید. به دلیل همین تاکیدات است که او در زمره نظریه پردازان متاخر جنبش های اجتماعی جدید قلمداد می شود.

تقریباً همان زمانی که رهیافت بسیج منابع در آمریکا تثبیت می شد، جامعه شناسان و فیلسوفان اروپایی، از جمله آلن تورن (۱۹۸۱؛ ۱۹۸۳) آلبرتو ملوچی (۱۹۸۰؛ ۱۹۸۵؛ ۱۹۸۹) کلاس اوف (۱۹۸۵)، یورگن هابرماس (۱۹۷۶؛ ۱۹۸۵)، و ارنستو لاکلاو و شانتال موف (۱۹۸۵)، نوشتن درباره ی جنبش های اجتماعی نو را آغاز کردند. (چسترز و ولش، ۱۳۹۴: ۲۸) به نظر می رسد در بین نظریه پردازان مذکور جاسپر بیش از همه از آلبرتو ملوچی تاثیر پذیرفته است.

۵. نقد محتوایی اثر

نویسنده ی کتاب حاضر از سال ۱۹۸۷ مشغول تدریس موضوع جنبش های اجتماعی در مقاطع کارشناسی و تحصیلات تکمیلی بوده است و اثر حاضر را با مشارکت دانشجویانش تدوین کرده است. او برای جنبش های اجتماعی اهداف گسترده و متنوعی را لحاظ کرده است. به زعم وی "دامنه ی اهداف کنشگران از حقوق افراد دچار نقص ایمنی در سال های اولیه تا عدالت جهانی و جنبش اشغال وال استریت در سال های اخیر متغیر بوده است". به زعم نویسنده کتاب در صدد پاسخ به سوالات ذیل بوده است:

چرا جنبش ها در زمان خاص خود پدید می آیند؟ چه کسی اولین بار جنبش به ذهنش خطور می کند و تصورش را ابراز می کند؟ چه کسی به جنبش می پیوندد؟ چه کسی به جنبش ادامه می دهد و چه کسی در مسیر جنبش انصراف می دهد؟ معترضین چه می کنند؟ چگونه دربارهی اقداماتشان تصمیم می گیرند؟ چه زمانی دربارهی تغییر تاکتیک هایشان تصمیم می گیرند؟ چه زمانی پیروز می شوند و چه زمانی شکست می خورند؟ چه تأثیرات دیگری به جا می گذارند؟ چه زمانی جنبش به پایان می رسد؟

مسئله هیچ تئوری ساده یا واحدی در کار نیست که بتواند به تمام این سؤال‌ها پاسخ دهد اما تلاش نویسنده در این اثر پاسخ دادن به آنها با لنز فرهنگی است.

همانطور که پیشتر در توصیف کتاب مطرح شد نویسنده هر فصل را با مثالی از جنبش‌ها آغاز می‌کند که به نظر می‌رسد در انتخاب جنبش‌ها سوگیرانه عمل کرده و عمدتاً به جنبش‌های اقلیت محور پرداخته است مثال‌هایی از جنبش زنان، همجنسگرایان، دالیت‌ها یا در بحث بهار عربی انقلاب مصر مورد توجه قرار گرفته است. او در مقدمه کتاب اشاره نکرده که معیارش در انتخاب جنبش‌ها چه بوده است.

همچنین به نظر می‌رسد سیاست‌های کلی در جهان غرب در مورد به رسمیت شناختن حقوق ال جی بی تی‌ها در این پژوهش علمی قابل ردیابی است و نوعی جانبداری مثبت از طرف نویسنده وجود دارد و جریان‌های مذهبی و اجتماعی مخالف آنها را نکوهش می‌کند.

در مجموع نقد اثر را می‌توان در سه وجه عمده قرار داد: دسته اول نقد معطوف به فضای سه گانه جنبش‌هاست. وجه دوم نقد معطوف به مفاهیم محوری اثر است. وجه سوم نقد معطوف به وجه تمایز این اثر با آثار مشابه در حوزه جنبش‌های اجتماعی است.

نقد معطوف به فضای سه گانه جنبش‌ها: با وجود مباحث درخشانی که در کار وجود دارد و تلاش نویسنده را برای پیوند دادن فضای تفسیری و معناپردازانه، فضای ساختاری و فضای پرفورمنسی جنبش به خوبی نشان می‌دهد اما وزن وجه تفسیری بر دو بعد دیگر چیرگی دارد و توازن بین سه بخش برقرار نشده است. در بعد تفسیری و معناپردازانه به وجوه نمادین جنبش‌ها و چارچوب‌های یک جنبش مفصلاً می‌پردازد و این بر جذابیت اثر و جلب نظر مخاطب تأثیر بسزایی دارد و یافتن مصادیق آن در جنبش‌های اجتماعی سبب می‌شود بین وجه تئوریک و مصادیق تجربی پیوند برقرار شود و مخاطب به فهم بهتری از این امر دست یابد. در مورد وجه ساختاری به سازمان جنبش‌های اجتماعی اشاره دارد و همواره بر مکانیسم‌های درونی سازمان و تعاملات افراد با یکدیگر تأکید دارد و در نهایت در وجه پرفورمنسی به تسخیر خیابان‌ها توسط معترضین و مکان‌های نمادینی اشاره دارد که آنها برای حضور اعتراضی خود انتخاب می‌کنند مثل پارک زاکوتی در وال استریت.

نقد معطوف به مفاهیم محوری اثر: جاسپر در این اثر از مفهوم قطبیت اخلاقی (Moral battery) و دوراهی اجتماعی (Social dilemma) استفاده کرده است که در بحث اول به

فضای قطبی احساسات و عواطف در جریان جنبش های اجتماعی اشاره دارد و برخی از احساسات را در قطب مثبت و برخی دیگر را در قطب منفی قرار می دهد. این نگاه قطبی به عواطف در بحث جنبش های اجتماعی با طرح مفهوم دوراهی اجتماعی تقویت می شود که محتوای غالب کتاب بر پایه این مفهوم و صور متنوعی از دوراهی هایی است که او بر می شمرد نظیر دوراهی ژانوسی (Janus dilemma) ، دوراهی متهورانه و مسالمت آمیز، دوراهی مفصلبندی (Articulation Dilemma) و... که در شرایط دوراهی های اجتماعی گویی دو راه بیشتر پیش پای مخاطبان نیست یا این یا آن به عنوان نمونه در دوراهی ژانوسی این امر مطرح می شود که

آیا باید زمان را صرف مسائل و امور داخلی جنبش مانند مجمع عمومی، فراهم کردن غذا برای تحصن کنندگان، یا ایجاد حس تعلق و هویت مشترک کرد،... یا برعکس، باید آن را صرف بازیگران خارج از جنبش مانند مطبوعات، پلیس و متحدینی چون اتحادیه ها نمود؟ (p. ۱۳)

یا دوراهی متهورانه (Naughty) و مسالمت آمیز (Nice) به این می پردازد که "معترضین یا باید تاکتیک های مخرب و نامطلوب را که مخاطره آمیز ترند اتخاذ کنند، یا به تاکتیک های آشنا ، قانونی و مسالمت آمیز پایبند باشند؟" (p. 73) به نظر می رسد این منطق با وجود نظم بخشی به امور اما گاهی توان تحلیل همه پیچیدگی های یک جنبش را ندارد چون عرصه جنبش ها جولانگاه عواطف و هیجانات است و گاهی احساسات چنان عنان امور را در اختیار می گیرند که هنجارهای نوظهور و پیش بینی ناپذیر در لحظه خلق می شود و همه پیش بینی ها و راهکارهای اتاق های فکر به حالت تعلیق در می آیند بنابراین منطق یا این یا آن تکافوی تحلیل چند وجهی جنبش ها را ندارد.

وجه تمایز این اثر با سایر پژوهش های حوزه جنبش های اجتماعی: اکثر تحقیقات در مورد پیامدهای جنبش های اجتماعی بر دستاوردهای سیاسی تمرکز دارند، اما کتاب حاضر به نحوه تأثیر جنبش ها بر یکدیگر و پیامدهای فرهنگی آنها توجه بیشتری می کند. همچنین همواره بر این امر تأکید دارد که جنبش ها پس از دستیابی به برخی از اهداف خود ناپدید نمی شوند، بلکه اقدامات آنها ممکن است نقطه شروعی برای سایر جنبش ها باشد یا اینکه تغییرات اجتماعی مرتبط و نیز شکست های آنها ممکن است بسیج بیشتر را تقویت کند.

۶. نتیجه‌گیری

اتخاذ منظر فرهنگی در ساحت جنبش‌های اجتماعی که در اثر حاضر محوریت دارد، تابع چرخش فرهنگی است که در جامعه‌شناسی سیاسی نوین رخ داده است. جامعه‌شناسی سیاسی چندین دوره دارد؛ دوره اول از دهه ۱۹۵۰ تا ۱۹۷۰ است که در این دوره تأکید جامعه‌شناسان سیاسی بر مبارزه گروه‌های اجتماعی، طبقات، گروه‌های قومی، نژادی، جنسیتی برای اثر گذاشتن بر نهادهای حکومت از طریق احزاب سیاسی، لابی‌ها، نهادهای داوطلبانه و جنبش‌های اجتماعی است. در دوره دوم (۱۹۷۰-۱۹۹۰) بسیاری از جامعه‌شناسان سیاسی توجه خود را از مطالعه منشاء رفتارهای سیاسی به تحول دولت و سایر ساختارهای سیاسی معطوف ساختند. دوره سوم، تقریباً از دهه ۱۹۹۰ تا حدود ۲۰۱۰ است که مصادف شد با دوره‌ای پرآشوب در تاریخ جهان، از جمله سقوط کمونیسم، نئولیبرالیزه شدن چین و گسترش نهادهای رسمی دموکراتیک در سراسر جهان. برخی از جامعه‌شناسان سیاسی مدل‌های طبقاتی را برای پرداختن به این واقعیت‌های جدید بازسازی کردند. برخی دیگر به مدل‌های فرهنگی سیاست روی آوردند تا تداوم‌های پایدار را در مواجهه با این تغییرات گسترده توضیح دهند. این چرخش فرهنگی تأثیرات بسیار زیادی داشت. بسیاری از محققین به آراء بوردیو، فوکو و تحلیل گفتمان لاکلاو و موف توجه خاصی مبذول داشتند. پژوهش در زمینه حوزه عمومی جایش را به فرایندهای هویتی، جنبش‌های اجتماعی و ساختار قدرت جهانی داد. (جانوسکی و دیگران، ۲۰۲۰)

همانطور که پیشتر مطرح شد، کتاب درآمدی فرهنگی بر جنبش‌های اجتماعی مولود شرایط اجتماعی خویش است و بازتابی است از تحولات سیاسی در عرصه جهانی و مبین چرخشی پسامدرن در عرصه جامعه‌شناسی سیاسی به طور عام و جنبش‌های اجتماعی به طور خاص است. پرداختن به جنبش‌هایی که مدافع حقوق ضعفا و اقلیت‌هاست و تأکید بر عناصر فرهنگی، مبین نوعی تفکر پلورالیستی و در عین حال پست مدرن است که در مباحث تئوریک و مصادیق تجربی اثر به وضوح نمایان است. علاوه بر چرخش پسامدرن در ساحت جامعه‌شناسی سیاسی، در سال‌های اخیر چرخش روانی در حوزه سیاست ظهور یافته است و باب جدیدی را در حوزه جامعه‌شناسی سیاسی گشوده است که در پیوند تنگاتنگ با فرهنگ قرار دارد اما کتاب حاضر از پرداختن به آن غفلت نموده است. قرن بیست و یکم عصر زیست فرهنگ (Bio culture) است که روان پایه است و بر تکنولوژی روان و سایکوفیزیک قدرت مبتنی است. بسط تاریخی تکنولوژی از یکسو و

درآمدی بر فهم جنبش های اجتماعی از منظر فرهنگی (سعیده امینی) ۵۷

استراتژی قدرت برای ایجاد و کاربرد تکنولوژی روان جهت دستکاری حالات روانی (مانند اضطراب، هیجان، احساس، تصور، تخیل، رویا و...) زمینه ساز بیگانگی و گسست تدریجی فرد از سنت، مذهب و رسوم و آشنایی و پیوست او با یک زیست تکنولوژیک روان بنیاد می گردد. (ستاری، ۱۳۹۴) اثری که طی سال های اخیر در حوزه جنبش های اجتماعی معاصرنگاشته می شود، نمی تواند این واقعیت مهم و بنیادی را نادیده بگیرد و در هستی شناسی جدید خود نیازمند اهمیت بخشیدن دوباره بر عنصر روان و فرایندهای ناخودآگاه و تامل در ظرفیت اضطراب و ترس، میل و رغبت، هیستری، خشم و نفرت در شکل گیری نمادها، گفتارها و کنشگری سیاسی در جامعه است.

پی نوشت

۱. کتاب "Protest: A Cultural Introduction to Social Movements" توسط نویسنده مقاله با همکاری خانم حنا سادات نبوی ترجمه شده و در انتشارات لوگوس چاپ شده است.

کتاب نامه

جاسپر، جیمز ام. (۱۳۹۵)، «احساسات اعتراضی»، ترجمه ی سیدعلی رضا بهشتی، در: جف گودوین، جنبش های اجتماعی و دموکراتیزاسیون، ترجمه ی سعید مدنی و همکاران، تهران: روزنه.

جانستون، هکت (۱۳۹۸)، جنبش اجتماعی چیست؟، ترجمه ی سعید کشاورزی و مریم کریمی، تهران: ثالث.

دلاپورتا، دوناتلا و دیانی، ماریو (۱۳۹۰)، مقدمه ای بر جنبش های اجتماعی، ترجمه ی محمدتقی دلفروز، تهران: کویر.

ستاری، سجاد (۱۳۹۴) تولد زیست فرهنگ در جهان در حال شدن، فصلنامه سیاست، دوره ۴۵، شماره ۳، ص ۶۷۹-۶۹۷

لوین، گوستاو (۱۳۸۴)، روان شناسی توده ها، ترجمه ی کیومرث خواجوی ها، تهران: روشنگران.

Collins, Randal (2001), "Social Movements and the Focus of Emotional Attention", in: Jeff Goodwin, James M. Jasper, and Francesca Polletta, *Passionate Politics: Emotion and Social Movement*, Chicago and London: The University of Chicago Press.

Della Porta, D., & Diani, M. (2015). *The Oxford handbook of social movements*. Oxford: Oxford University Press.

- Janoski,Tomas.Leon Cedric de.Misra,joya.Martin William Issac(2020)The new handbook of political sociology, Cambridge University_Press
- 1 James M. Jasper (2014) Protest: A Cultural Introduction to Social Movements, polity press.
- Melucci, Alberto (1985), "The Symbolic Challenge of Contemporary Movements", *Social Research*, vol. 52, no. 4, pp. 789-816.
- Melucci, Alberto (1988), "Getting Involved: Identity and Mobilization in Social Movements", in: B. Klandermans, H. Kriesi, and S. Tarrow (eds.), *From Structure to Action: Comparing Social Movements Across Cultures, vol. 1, International Social Movement Research*, Greenwich, CT: JAI Press, pp. 329-48.
- Nandy, Ahsis, Shikha Trivedy, Shail Mayaram, and Achyout Yagnik (1998), *Creating a Nationality: The Ramjanmabhumi Movement and the Fear of the Self*, Delhi, India: Oxford University Press.
- Snow, D. A. et al (2019), "The Framing Perspective on Social Movements: Its Conceptual Roots and Architecture" in Snow, D. A, et al, *Social Movement*, Hoboken, New Jersey: Wiley Blackwell.
- Snow, D. A., Della Porta, D., Klandermans, B., & McAdam, D. (2013). The WileyBlackwell encyclopedia of social and political movements. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Snow, D. A., Soule, S. A., & Kriesi, H. P. (2004). The Blackwell companion to social movements. Oxford: Blackwell.
- Tarrow, Sidney G. (2011), *Power in Movement, Social Movements and Contentious Politics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Uba,K(2015) Protest: A Cultural Introduction to Social Movements, *European Journal of Cultural and Political Sociology*, 2:3-4, 366-368, To link to this article: <http://dx.doi.org/10.1080/23254823.2015.1106922>